

วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา

นำเสนอเมื่อ : 3 ม.ค. 2551

วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา โดย นางสิทธา พิณีภูวดล

สมัยอยุธยา (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐) กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ นับเป็นเวลายาวนานถึง ๔๑๗ ปี มีกวีและวรรณคดีจำนวนมาก
วรรณคดีแต่ละเรื่องล้วนมีคุณค่าเป็นมรดกสมควรรักษาไว้ตลอดไป ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณคดีบางฉบับ คือ
ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ โคลงกำสรวล และบทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

หัวข้อ

- [ลิลิตยวนพ่าย](#)
- [ลิลิตพระลอ](#)
- [สมุทรโฆษคำฉันท์](#)
- [อนิรุทธคำฉันท์](#)
- [โคลงกำสรวล](#)
- [บทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์](#)

ลิลิตยวนพ่าย

เป็นกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
สันนิษฐานว่า แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ประมาณ
พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๓๕)
พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
ตั้งแต่ ประสูติจนถึงการขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ
กรุงศรีอยุธยา เล่าถึงพระปรีชาสามารถในด้านอุปการปกครอง
การทหาร และการศาสนา จุดสำคัญที่สุดของเนื้อเรื่องคือ
การทำสงครามกับยวนหรือเชียงใหม่
ซึ่งยกทัพมาตีหัวเมืองทางเหนือจนตีสุโขทัยได้
แล้วยกทัพต่อลงมาจะตีพิษณุโลก และกำแพงเพชร ดังนั้น
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงยกทัพไปปราบหลายครั้ง
กว่าจะได้รบชัยชนะ

กวีนิพนธ์ลิลิตยวนพ่าย

แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ ร่ายคำและโคลงต้นบาททฤษฎี
ใช้ภาษาที่ประณีตงดงาม ศัพท์สูงสง่าวิจิตร
เต็มไปด้วยชั้นเชิงสูงดานการไวยากรณ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงลิลิตยวนพ่ายว่า

กระบวนทัพในสมัยอยุธยาจากจิตรกรรมฝาผนังวัดประดู่ทรงธรรม
จ.พระนครศรีอยุธยา

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

"นับว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีอย่างเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง
เป็นพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
เมื่อครั้งพระเจ้าติโลกราช (กษัตริย์)
เมืองเชียงใหม่ลงมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ
(สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ทรง
พยายามทำสงครามจนมีชัยชนะ
เอาหัวเมืองฝ่ายเหนือเหล่านั้นคืนมาได้จึงเรียกว่า ยวนพ่าย"

สารสุยามภาคพร้อม กฤกานท นีฎา
คือคูมาลาสวรรค์ ชอชอย
เบญญาพิศาลแสดง เดอม กยวติ (เกียรติ)

พระฤา

คือคูใหม่แสงร้อย กิ่งกลาง

[กลับหัวข้อหลัก]

ลิลิตพระลอ

เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาที่คนไทยปัจจุบันรู้จักและคุ้นเคยมากที่สุด
เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในสมัยเดียวกัน

เรื่องพระลอเป็นนิยายประจำถิ่นไทยภาคเหนือ
เชื่อว่ามิได้มีเค้าโครงเรื่องเกิดขึ้นในแคว้นล้านนา ระหว่าง พ.ศ. ๑๖๑๖ - ๑๖๙๓ ปัจจุบัน
ท้องที่ของเรื่องอยู่ในจังหวัดแพร่และลำปาง เนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักของหนุ่มสาว
(พระลอ พระเพื่อน พระแพง) ที่มีอุปสรรคจนต้องยอมแลกด้วยชีวิต

ผู้แต่งและสมัยที่แต่งลิลิตพระลอไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน
แต่สันนิษฐานว่า แต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
หรือมีฉันทนงค์เป็นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ลิลิตพระลอ มีผู้เรียกว่าเป็น "วรรณคดีปริศนา"
เพราะมีลักษณะสระที่อ่อนอารมณ์ที่เยือกเย็น เป็นเรื่องโศกที่จบลงด้วยความตาย
เป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น
"ยอดของวรรณคดีลิลิตเพราะแต่งดีอย่างวิเศษในด้านภาษา"
โคลงและรายของลิลิตพระลอจัดได้ว่า
เป็นแบบฉบับหรือขั้นครุที่กวีรุ่นหลังนิยมยกย่องยึดถือ เช่น การแต่งโคลงสี่สุภาพ
ที่มีเสียงบังคับวรรคทุกตอน ๗ โท ๔ จะดูได้จากโคลงในลิลิตพระลอบทนี้

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง อันใด รือผี
เสียงยอมยอยศใคร ทิวหลา
เสียงเชือกพิลลึงไหล ลืมตื่น ฤาผี
สองพิศคิดเองอา ออย่าได้ถามเมื่อ

[กลับหัวข้อหลัก]

จินตนาการจากเรื่อง
ลิลิตพระลอ
ตอนพระลอตามไก่
ภาพเขียนโดย
นายจักรพันธุ์ โปษยกฤต

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

สมุทรโฆษคำฉันท์

เป็นวรรณคดีมรดกอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็น "ยอดแห่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์"

กวีเอกของไทย ๓

ท่านได้แต่งเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยพระมหाराชครูรับกระแสพระราชดำรัสจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้แต่งในรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๓) พระมหाराชครูแต่งตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ พอใกล้จะจบตอนที่ ๒ พระมหाराชครูได้ถึงแก่อนิจกรรม ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงพระราชนิพนธ์ต่อ แต่ก็ยังไม่จบ ถึงใจจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ ต่อจนจบเรื่องครบทั้ง ๔ ตอน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๒

สมุทรโฆษคำฉันท์ มีจุดประสงค์แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทพากย์หนึ่ง เนื้อเรื่องได้มาจากสมุทรโฆษชาดกในปัญญาชาดก กล่าวถึงการผจญภัยที่สนุกสนานตื่นเต้นของพระสมุทรโฆษและนางพินทุมตี ที่ได้พระขรรค์วิเศษพาเหาะไปเที่ยว ยังที่ต่าง ๆ ได้ ครั้นพระขรรค์ถูกปลิวไป ทั้งสองก็ต้องพลัดพรากจากกัน ต่างผจญภัยต่อไปอีกจนสามารถกลับคราได้ เรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้นนี้เหมาะสมกับการเล่นหนังโหดหนังไปชม นอกจากนี้จิตรกรไทยได้นำไปวาดภาพลงบนผนังโบสถ์ เช่น ที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามและวัดดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

จินตนาการจากเรื่อง
สมุทรโฆษคำฉันท์
จากจิตรกรรมฝาผนังวัดดุสิตาราม
บางกอกน้อย กรุงเทพฯ

นอกจากเป็นบทพากย์หนึ่งแบบโบราณแล้วผู้แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ยังต้องการสะท้อนความเชื่อในพุทธศาสนาด้วย เช่น เรื่องกรรมเกาฬเพชฌัญญา ความซื่อสัตย์ระหว่างสามีและภรรยา ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดใหม่ตามแบบอย่างของการเวียนว่ายตายเกิดด้วย เช่น เล่าว่าในอนาคตชาติของนางพินทุมตีคือ นางพินทุมาและพระสมุทรโฆษคือ พระพุทธเจ้า ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

เยาว์ยอดดุษฎีพรพินทุมตีสุดาพาง
คืออัครชายา ยุกยศยไศสร
พระผู้บำเพ็ญโพธิ์ สมุทรโฆษธิเบศร
คือพุทธชินวร วิสุทธิเทพเจษฎา
ไผ่นอนเอาตำนานเนิน ดำเนียรธรรมเทศนา
บัญญัติปัญญาสาธา ดกเสร็จสมเด็จแสดง
[กลับหัวขอหลัก]

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

อนิรุทธคำฉันท์

กวีผู้แต่งอนิรุทธคำฉันท์คือ ศรีปราชญ์ บุตรของพระมหाराชครู มีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อแสดงให้บิดาตนเห็นว่า "สามารถแต่งเรื่องให้เป็นขึ้นเป็นอันใด" เรื่องนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นเอกในเชิงการแต่งฉันท์ เป็นตัวอย่างของการแต่งฉันท์ในสมัยหลัง เช่น สมัยรัตนโกสินทร์

เรื่องนี้ได้เค้าเรื่องมาจากคติพราหมณ์ ตอนพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระกฤษณะ ในเรื่องอางวา พระอนิรุทธเป็นพระนัดดาของพระกฤษณะวันหนึ่ง พระอนิรุทธบรรทมหลับใต้ต้นไทร พระไทรได้ดมพระอนิรุทธไปสมกับนางอุษา ธิดาของ พระยายักษ์พานาสูร และถูกพระยายักษ์จับได้พระกฤษณะจึงต้องยกกองทัพมาช่วยไทรอดพ้นจากพระยายักษ์ ซึ่งไปขอรองพระศิวะให้มาช่วยฝ่ายตน พระศิวะได้แต่ขอร้องพระกฤษณะมิให้ประหารพระยายักษ์ และพระยายักษ์ต้องยอมให้พระอนิรุทธกับนางอุษาได้ครองรักกัน เรื่องนี้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงนิทานนิยาย ที่เต็มไปด้วยความตื่นเต้นมหัศจรรย์ การผจญภัย และจบลงด้วยความสุขสมหวัง ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ไพเราะ

พระอนิรุทธถูกพระยายักษ์พานาสูรจับได้
จินตนาการจากเรื่องอนิรุทธคำฉันท์
ภาพเขียนโดย นายเหม เวชกร

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

จึงวาดนเน้งโถม
อนิรุทธราชา
นางเอาชดานมา
บั้นทับทรวงก็ให้ไทย
อาเน้แลรูปทาว
อันมาชมมาชายไชย
จ้านองกระอืดไอย
ทุกขทรวง รลวงกาม
[กลับหัวขอหลัก]

โคลงกำสรวล

โคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีโบราณที่สำคัญมาก มีลักษณะยอดเยี่ยมหลายประการโดยเฉพาะการใช้ถ้อยคำและโวหาร, เนื่องจากผู้แต่งเลือกสรรคำมาแต่ง ทุกบาททุกบทล้วนมีความหมายเด่น ลึกซึ้ง สะท้อนอารมณ์ กวีผู้แต่งได้ รักษาข้อบังคับการแต่งโคลงอย่างเคร่งครัด ความดีเด่นพิเศษของวรรณคดีเรื่องนี้คือ ความคิดที่แปลกและยิ่งใหญ่
จนได้รับการยกย่องจากกวีรุ่นหลังให้เป็นแบบอย่างงานเขียนที่แสดงความคิดที่ไม่ซ้ำแบบใคร ทั้งนี้เพราะกวีท้าวไปเมื่อต้องเดินทางจากคนรัก ย่อมมีความห่วงใย จึงเลือกฝากนางไว้กับผู้ใหญ่ที่ตนแน่ใจว่าจะคุ้มครองหญิงที่รักให้ปลอดภัย แต่กวีผู้แต่งโคลงกำสรวลกลับใช้โวหารที่แหลมคมยั่วล้อผู้ใหญ่ ตัวอย่างเช่น

โถมแม่จักฝากฟ้า	เกรงอินทร์ หยอกนา
อินทรทานเทอกเอา	สุฟ้า,
โถมนางจะฝากดิน	ดินทาน แลว้แฮ
ดินทานชดเจ้าทลา	สุสมสองสม

พระอินทร์
จากจิตรกรรมฝาผนังวัดดุสิตาราม
บางกอกน้อย กรุงเทพฯ

โคลงกำสรวลเป็นแบบฉบับให้กวีในสมัยหลังเลียนแบบสำนวนโวหารในการแต่งวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น โคลงนิราศตามเสด็จสำนวนของพระยาตรัง และโคลงนิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์สิบศ (อิน) ตัวอย่างโคลงกำสรวลที่มีผู้เลียนแบบมากคือ

อยุธยาขยคยั้งฟ้า	ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญเพรงพระ	กอเกือ
เจดีย์ล่ออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแลว้เนื้อ	นอกโสม
สารนี้หนูแนบไว้	ในหมอน
อยามเอยาคูรอ	อานเหลน
ยามนอนนาฎเอนอน	เป็นเพื่อน
คืนคำเอยาไต่เวน	วางใจ

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

[กลับหัวข้อหลัก]

บทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์เป็นกวีที่ยิ่งใหญ่ในสมัยอยุธยา พระนามเดิมคือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสूरยวงศ เรียกกันทั่วไปว่า "เจ้าฟ้ากุ้ง" เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๖

"เจ้าฟ้ากุ้ง" ทรงพระนิพนธ์บทร้อยกรองไว้หลายเรื่อง ซึ่งบทที่ได้รับยกย่องว่าดีที่สุดคือ **บทเหเรือ** ซึ่งมีความดีเด่นด้านการคิดสร้างสรรค์รูปแบบแปลกใหม่ ทรงใช้กาพย์และโคลงคู่กันคล้ายกาพย์ห่อโคลง และทรงเปลี่ยนแปลงวิธีแต่งใหม่โดยแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนๆ แต่ละตอนใช้โคลง ๑ บท แล้วแต่งกาพย์เปลี่ยนความขยายความอีกจำนวนหนึ่ง แล้วจึงเริ่มตอนต่อไปด้วยโคลง แล้วขยายความด้วยกาพย์ต่อไปอีกรูปแบบฉบับ เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้ บทเหเรือของเจ้าฟ้ากุ้งยังเซเหในสมัยรัชกาลที่ ๔ และในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในปัจจุบันด้วย

เนื้อหาของบทเหเรือคือการชมเรือพระที่นั่งและการเคลื่อนขบวนเรือตามลำน้ำที่มีธรรมชาติสวยงาม โดยนำมาเปรียบกับความรักนาง และความรูสึกเป็นทุกข์ เนื่องด้วยการปราศจากนางตามธรรมเนียมของการแตงนिरาค

การใช้ภาษาของเจ้าฟ้ากุ้งมีความไพเราะสละสลวยจับใจ คนไทยจำนวนมากมีความซาบซึ้งและจดจำบทเหเรือของเจ้าฟ้ากุ้งได้อย่างขึ้นใจ เช่น

พระเสด็จโดยแดนชล
ทรงเรือตมงามเจ็ดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรณราย
พายออ่อนหยับจับงามอน

และอีกตอนหนึ่งในบทเหเรือว่า

ขวสุดพุดจับจิน
เจ้ามีสินที่มีศักดิ์
ทั้งวังเขาซึ้งนิก
แต่พี่รักเจ้าคนเดียว

สมัยอยุธยาตอนปลาย, บทละครได้รับความนิยมอย่างเห็นได้ชัดกว่าสมัยก่อนๆ ตามจดหมายเหตุของศาลาแบร กล่าววา ในกรุงศรีอยุธยา ละครเป็นมหรสพที่เล่นกันเป็นประจำ รวมทั้งไซน และระบำ

บทละครสมัยอยุธยาเรียกกันทั่วไปว่า "บทละครครั้งกรุงเก่า" ส่วนมากไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ การเกษ (การะเกด) คาวี มโนหรา สังข์ทอง เป็นต้น ส่วนบทละครเรื่องดาหลิงที่ใช้เล่นในพระบรมมหาราชวังนั้น เจ้าฟ้าหญิงกฤตยาทรงพระนิพนธ์และเรื่องอิเหนา เจ้าฟ้าหญิงมกุฎทรงพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องแต่งในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

[กลับหัวข้อหลัก]

บรรณานุกรม

- นางสิทธา ฟินิจกุล

การแสดงละครเป็นมหรสพที่เล่นเป็นประจำในกรุงศรีอยุธยา

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]